

NÉPESEDÉSI FOLYAMATOK ÉS NÉPESEDÉSPOLITIKA MAGYARORSZÁGON AZ ELMULT NÉGY ÉVTIZEDBEN

Magyarország legutóbbi négy évtizedes fejlődésének népesedési mérlegét fő vonásai-
ban megvonni nem tanulság nélkül való vállalkozás. Általában a termelés és a fogyasztás
számsorait szokta a szakirodalom a fejlődés mércéjéül felhasználni, s nem az emberek
számának és statisztikai megoszlásának alakulását. Való igaz, az emberek lélekszámának
növekedése önmagában nem tükrözi egy emberi populáció helyzetének változásait. Abban
az esetben azonban, ha a népesség különféle szempontu megoszlását is vizsgáljuk egészen
finom mutatókig juthatunk el. A falun és városon élők arányának változásai, a lakosság
kormegoszlása, iskolázottsági szintjének emelkedése, várható átlagos életkorának alakulá-
sa stb. már jól képesek kifejezni a társadalom életében bekövetkezett változások irányait
és mértékét. Mindazonáltal elemzésünk során először a népesség számszerű alakulását
vizsgáljuk, úgy gondolkodva, hogy amikor a szocializmus építésének ötödik évtizedét meg-
kezdjük, szót kell ejteni az utóbbi években egyre több problémát mutató primér demográ-
fiai bázis, a népességszám alakulásának kérdéséről. Hazánk lakossága ugyanis az utóbbi
5 év alatt 50 000 fővel csökkent.

Az 1945-ös esztendő végén Magyarország népessége 9 015 000 főt tett ki. Ez a szám
1985 elején 10 659 000 volt. Nem jelentéktelen a változás, hiszen mintegy 1 640 000 la-
kossal többen vagyunk. Az 1 négyzetkilométerre számított népsűrűség ez idő alatt 96 fő-
ről csaknem 115-re emelkedett.

Abban az esetben azonban, ha a magyarországi népesség gyarapodásának mértékét össze-
vetjük a többi szocialista országgal, elmaradást tapasztalunk.

1. táblázat

A keleteurópai szocialista országok népességének alakulása

	1948-1980 között			
	(millió)			
	1948	1956	1965/66	1980
Albánia	1.17 100	1.42 121	1.86 159	2.73 233
Bulgária	7.14 100	7.63 107	8.20 115	8.86 124
Csehszlovákia	12.34 100	13.22 107	14.16 115	15.32 124

	1948	1956	1965/66	1980
Jugoszlávia	15, 83 100	17, 78 112	19, 51 123	22, 34 141
Lengyelország	23. 98 100	27. 68 115	31. 50 131	35. 58 148
Magyarország	9. 16 100	9, 83 107	10. 15 111	10. 71 117
NDK	19. 07 100	17. 72 93	17. 10 90	16. 74 88
Románia	15. 89 100	17. 58 111	19. 03 120	22. 27 140
Szovjetunió	180. 00 100	200. 20 111	231. 90 129	265. 54 148
=====				
ÖSSZESEN:	284. 58 100	313. 06 110	353. 41 124	400. 09 141

Népességünk növekedése 1956-ig hasonló ütemű a bulgáriai és a csehszlovákiai népességnövekedéshez. Ezután törés következik be a népesség alakulásában, amit kézenfekvő összekötni az 1956. évi eseményekkel. Hazánk népességszámának alakulása igazolja azt a köztörténetből ismert tényt, hogy a személyi kultusz évei és az azok után történő kibontakozás egyik szocialista országban sem járt együtt akkora megrázkódtatással, mint nálunk. 1956-ban feloldották az abortusztilalmat, majd még ugyanezen év őszén tömeges disszidálásokra került sor az országból. E két demográfiai jellegű változás okozta azt a törést, amely eltérítette a magyar népességfejlődést a másik két országban (Bulgária, Csehszlovákia) tapasztalható hasonló folyamatoktól. Hozzá kell tennünk, hogy bármilyen károsak is voltak a disszidálás - több, mint 200 000 ember távozásának - a következményei -, a tartósabb, népesedésünk alakulását máig meghatározó tendenciának a lakosság azóta kimutatható népesedési viselkedése tekinthető, amelyet csak időlegesen volt képes módosítani az 1974-es népesedéspolitikai határozatokomplexum.

Egy ország népesedésének tartós alakulását két alapvető tényező határozza meg:

1. Az ország népességének bázisnagysága és az azt érő jelentős hatások, háborús, kivándorlási, járványból eredő stb. változások, nyereségek vagy veszteségek.
2. Az országban uralkodó gazdasági-társadalmi viszonyok folyamánként kialakult tartós népesedési szokások, tendenciák.

Magyarország népességszámának növekedése azért mutatott az utóbbi négy évtizedben fokozatosan lassuló ütemet, majd néhány év óta már negatív egyenleget, mert mindkét alapvető tényező a népesség növekedésének lassulása, később csökkenése irányába hatott.

Für Lajos mutatott rá kutatásai alapján, hogy Magyarország II. világháborús veszteségeit mind ez ideig alábecsültük.

Az ország emberveszteségeit felületesen, alapos vizsgálódás nélkül 420 000 főben határozták meg a korabeli statisztikusok, s adatukat a történészek is átvették. Für Lajos szerint az ország igazi vesztesége mintegy 900 000 fő volt. A számítások azért bizonyultak hibásnak, mert nem vették figyelembe megfelelően a háboru előtti és utáni területi változásokból eredő módosulásokat, nem értékelték megfelelően a harctéri veszteségek nagyságát, nem mutatták ki pontosan a zsidó lakosság pusztulásának mértékét. (Jellemző, hogy az autentikus számot, amelyet ma a kutatók mérvadónak tekintenek - 563 000, az 1941 utáni területen - egy amerikai kutató - Braham határozta meg), és nem tárták fel pontosan a migrációs változások hatását sem a népesség számának alakulására. (Be- és kitelepítések, hadifoglyok, nyugatra emigráltak és a környező országokból Magyarországra kerültek számadatai.) Az új adatok azt jelentik, hogy hazánk világháborús veszteségeit tekintve közvetlenül a háboruban aránylag legtöbb embert veszítő Lengyelország, Szovjetunió, Németország és Jugoszlávia után következik. Minden tizedik magyar állampolgár meghalt a háboruban! A nagy véráldozattal járó háborúk után jelentkező demográfiai fellendülés Magyarországon mégis messze elmaradt a lengyel, szovjet és a jugoszláv fellendüléstől, és a háborúból csak minimális veszteséggel kikerült országokéhoz volt hasonló. Az ország lakosságára az 50-es években ráerőszakolt abortusztilalom egy ideig elfedte a népességi veszteségből eredő igazi tendenciát, s az csak 1956-ban, egy újabb demográfiai traumát okozó eseménysorral egyidőben, és egy irányban kezdett el statisztikailag is megmutatkozni.

Az 1956-os disszidálások veszteségei abszolút számukat tekintve jóval kisebbek a II. világháborúsaknál, de a lakosság fiatal, demográfiailag produktív rétegét érintették, ezért jelentős mértékben befolyásolták a népesedés alakulását a következő évtizedekben. Az ország lakossága már 1957 végén elérte volna a 10 milliós lélekszámot, a veszteségek miatt azonban csak 1960 végén, tehát 3 év múltán érte el ezt a számot. A disszidálási hullám elemzése és értékelése még adóssága a magyar tudománynak; részadatokból azonban arra következtethetünk, hogy hatása az ország egyes területein és a fővárosban tragikus mértékű volt.

A nyugati határszélen fekvő Győr-Sopron megye népességének 4,2 %-a disszidált, ezen belül a városok lakosságának 9,4 %-a. Győrből 3 565-en, Sopronból 5 041-en távoztak Nyugatra. A soproniak 14,3 %-a disszidált! Azért is érintette súlyosan a veszteség ezt a megyét, mert veszteségei 12 évvel korábban, a II. világháború végén is igen nagyok voltak. (Sopron akkor 23 %-ot veszített).

Az 1956-os események azzal is befolyásolták néhány évig a népesedési folyamatokat, hogy sok emberben a kiábrándulás és a jövőtlenség érzését keltették, s ezzel a gyermekvállalás ellen hatottak.

Az ország elmúlt évtizedekbeli népesedését döntően meghatározó két tragikus veszteségeket hozó esemény hatásán túl szólnunk kell az országban kibontakozott új gazdasági-társadalmi viszonyok hatásmechanizmusáról is. Közismert, hogy a gazdasági élénkség, az életszínvonal emelkedése és a demográfiai folyamatok között nem vonható közvetlen párhuzam. Azaz a jólét és a társadalmi biztonság növekedése nem jár szükségszerűen együtt a népesség növekedésével. Sőt ezzel szemben inkább arról van szó, hogy az életkörülmények javulása azzal, hogy az emberek önmegvalósításának, fogyasztásának kiterjesztését teszi lehetővé, bizonyos mértékig a természetes szaporodás ellen ható tényező. A szocialista átalakulás hazánkban a nők tömeges munkába állításával egyidejűleg történt meg, így a nők felemelkedése a tradicionális családmóddal megrendülésével járt együtt. Dolgozni, kulturálódni vágyó asszonyok egyre kevésbé vállalkoznak a gyermeknevelésre. A szülési kedv már a 40-es évek végén érzékelhetően csökkent az országban. Ezt a tendenciát az ismert szigorú rendszabályokkal ideig-óráig késleltetni lehetett, de ez csak arra volt jó, hogy a törvények megszüntetése után a korábban elfojtott tendencia, súlyosabb formában menjen végbe, hiszen az abortusztilalom következtében a családok tízezer-számra kényszerültek előrehozni a szüléseket. Ennek nyomán alakult ki az 50-es évek jellegzetes demográfiai hulláma, amelyhez hasonló népesedési hullámot azelőtt csak háborúk és járványok okoztak a magyar népességben. A demográfiai hullámok kialakulása a gazdaságot érintő következményein túl, azért káros különösen, mert évtizedeken keresztül végigpulzál a társadalmon. A népesebb korosztályok természetesen több utódot hoznak világra, mint a kevésbé népesekek. Ez a körülmény együttesen a rosszul időzített, mert legalább egy fél évtizedet késett 1973. évi népesedési intézkedésekkel vezetett el ahhoz, hogy a 70-es évek közepén ismét kialakult népességünkben egy népesedési hullám. A hullámok szélső pólusai között 30-40 %-os különbségek is létrejöttek.

A társadalmi fejlődés nyomán ugrásszerűen javultak hazánkban az egészségügyi viszonyok. Ez a halálozási mutatók javulásához vezetett. Különösen nagymértékben csökkent a csecsemőhalálozás az országban, de nagyot javultak a többi rétegek demográfiai mutatói is. Összességében azonban a népesedési tendenciák a lakosság öregedését eredményezték, ami korántsem egyértelműen negatív tendencia, hiszen kifejezi a társadalmat alkotó személyek életésélyeinek javulását. Statisztikailag azonban az öregedés a halálozások arányának a növekedését hozza magával. Azt lehet mondani, hogy a halálozások terén bekövetkezett tartós javulás az elmúlt évtizedekben nem tudta megfelelően ellensúlyozni a tartós születéscsökkenés tendenciáját, mivel a termékenység jóval nagyobb szerepet ját-

szik a népesség számának és korösszetételének alakulásában, mint a halandóság. A gyors szocialista átalakulás viszont olyan struktúra-változásokkal járt, amelyek igen erőteljesen hatottak a születésszám csökkenése irányában. Az 1945 óta eltelt négy évtized alatt a születések aránya közel a felére esett vissza, 21-22 ezrelékről 11-12 ezrelékre.

A népesedéspolitika tárgyát a különböző népesedési folyamatok - képezik. Ma már a népesedési folyamatok tudatos befolyásolása világjelenség. Különböző okokból, de azonos céllal - a népesség számának megváltoztatása céljából - alapvetően két típusú beavatkozási, befolyásolási politika alakult ki. Amennyiben az intézkedések a népesség növelését célozzák "pronatalista", ha a népességszám vagy népszaporodás csökkentését, akkor "antinatalista" népesedéspolitikáról beszélhetünk. (A népesség növekedését vagy csökkenését valamennyi népesedési folyamat befolyásolhatja; a népesedési intézkedések ezek mind-egyikét érinthetik).

A modernizációval együttjáró demográfiai átmenet korszakán még tul nem haladott in. fejlődő országok jelentős részében tulnépesedési tendencia érvényesül. A fejlett ipari világban a népességszaporulat csökkenése, jobb esetben stagnálása jellemző. A népesedési folyamatok régióként tapasztalható eltérő sajátosságai azt jelentik, hogy eltérő (regionális vagy éppen nemzeti) népesedéspolitikai stratégiák keretében kell a népesedési folyamatokat és a társadalmi-történelmi átalakulást értékelni.

Magyarország pronatalista népesedéspolitikát folytat. Ennek az az oka, hogy Magyarországon a XIX. század végén megkezdődött a születésszám folyamatos csökkenése, amely átmeneti ingadozásoktól (az 1. világháboru utáni időszak, az abortusztilalom időszaka 1953-1955 között, az 1973-as népesedéspolitikai határozatot követő néhány évtől) eltekintve tartósan érvényesül.

A hivatalos népmozgalmi statisztika adatai bizonyítják, hogy az élveszületési arányszám kb. 45-50 évvel ezelőtt érte el azt a nagyságrendet, amelyben - csökkenő alapidánnyal - azóta is mozog. Ennek a történelmi-társadalmi tendenciának a felismerése (érzékelése) indokoltá teszi Magyarországon a pronatalista népesedéspolitikát.

Vita tárgyát (az elmúlt évtizedekben) a befolyásolás módja, a népesedéspolitikai eszköztára képezheti. A vitázóknak (és a népesedéspolitika alakítóinak) két alapvető tényezőt azonban figyelembe kell venniük.

- A gazdasági-társadalmi folyamatok törvényszerűségeit, azokat a realitásokat, amelyek behatárolják a felhasználható és lehetséges népesedéspolitikai eszköztárat.
- Azt a kutatók előtt álló elméleti nehézséget, hogy még ma sem teljesen tisztáztak a termékenységi magatartás társadalmi-történelmi meghatározottsága és viszonyla-

lagos autonómiája közötti összefüggések. Más szóval nagyon keveset tudunk a befolyásolás hatásmechanizmusáról.

A népesedéspolitika karakterének nagyon fontos ismérve, hogy céljait hogyan, milyen módon érvényesíti. "A népesedéspolitika jellegét együttesen adja az a tény, hogy céljait ösztönzéssel- kényszerrel, vagy több-kevesebb közvetett vagy közvetlen kényszerrel-korlátozással akarja-e elérni, azaz megvalósítása során fokozza-e az egyén, a családok választási szabadságát vagy korlátozza azt. Továbbá milyen mértékben és módon van összehangolva a társadalmi-gazdaság fejlesztés egészével, és így hogyan szolgálja hosszú távon a társadalom egészének és benne az egyénnek és a családnak a jólétét, javítja-e és milyen mértékben életszínvonalukat, életük minőségét." (Klinger - Monigl 409. old.)

A népesedési helyzet befolyásolásának módja egyben a népesedéspolitikához kapcsolódó viták neuralgikus pontja is.

A közvetlen beavatkozás lényegében - direkt módon - a születések számának megváltoztatását eredményező népesedéspolitikai magatartást kíván előírni, míg a közvetett beavatkozás a népesedési folyamatok feltételrendszerének megváltoztatásával próbálja a kívánt irányba változtatni a népesedési magatartást.

Az első esetben nem véletlenül beszéltünk népesedéspolitikai magatartásról. Hiszen a közvetlen politikai beavatkozás "átpolitizálja" a népesedési viszonyokat, politikai-ideológiai eszközökkel kísérel meg meghatározott népesedési magatartást kialakítani, vagyis politikai értékkel hozza közvetlen kapcsolatba a népesedési magatartást. Ilyen népesedéspolitikai gyakorlat volt jellemző az ötvenes évek elején Magyarországon is. Az 1950-es évek első felének politikai légkörében szinte természetes volt a realitások iránti érzéketlen, voluntarista elhatározás, amely az embereket arra akarta kényszeríteni, amire (tartósan) kényszeríteni lehetetlen, hogy tudniillik több gyermeket hozzanak a világra, mint amennyi szándékukban áll.

Az 1956 után kibontakozó népesedéspolitika az előző időszak népesedéspolitikájának ellentéte, abban az értelemben, hogy nem követel semmiféle politikai céllal, értékkel való azonosulást. Nem tartalmaz politikailag kívánatos népesedési magatartást.

A folyamat kezdetén megszüntették az adminisztratív jellegű születési szabályozást, amely a születésszám meghatározott szintjének mesterséges fenntartását volt hivatott biztosítani.

Ezt követően először a népesedési helyzet anyagi-szociális feltételeinek javításával, majd a közegészségügyi és az erkölcsi-tudati feltételek alakításával igyekeztek a népesedési magatartást kedvező irányba befolyásolni. Változott a népesedéspolitika célja. A korábbi, egyoldalúan mennyiségi szemléletet felváltotta egy olyan célrendszer, amelynek középpont-

jába a népesség életminőségének javítása került. Un. többtényezős népesedéspolitikai szemlélet alakult ki, tartalmilag bővült a népesedéspolitikai. Joggal állapíthatjuk meg, hogy a magyar népesedéspolitikai fejlődési tendenciája egyértelműen a közvetett befolyásolás irányába mutat.

A népesedéspolitikai célok hatékony érvényesülésének egyik biztosítéka, hogy az 1960-as évektől fokozatosan kibontakozik a népgazdasági tervezés társadalmi-gazdasági tervezéssé történő fejlődésének tendenciája. Ez a tervezési szemlélet kedvezőbb feltétel-rendszert biztosít a népesedéspolitikai célok érvényesülésében, mert a társadalomfejlesztési szempontok súlyának növekedését jelenti a tervezőmunkában. A társadalmi-gazdasági tervezés kibontakozása együttjár a népesedés szerepének növelésével és a tervezés és népesedés közötti kapcsolat jellegének megváltozásával:

"A népgazdasági tervezés ebben a fejlődési szakaszban már a társadalmi folyamatok népesedésre gyakorolt hatását is törekszik felmérni és a népesedési folyamatokkal - pontosan társadalmi jellegük miatt - részletesebben is foglalkozik. Ez a nagyobb részletességre való törekvés arra vezethető vissza, hogy a társadalmi folyamatok tervezése feltételezi az olyan "másodlagos" demográfiai tények és folyamatok ismeretét és mérlegelését, mint a válás, a házasság, a család, a háztartás stb. A "másodlagos" demográfiai folyamatok általában nem alkotják a tervezés tárgyát - tehát nem születnek e folyamatokra vonatkozó politikák - de annak nélkülözhetetlen "háttér" információt jelentik.

A tervezés fejlődésének ebben a szakaszában a népesedéspolitikai potenciálisan komplexé válhat és szükségképpen hosszú távra - a társadalompolitika szoros részeként - fogalmazódik meg.

A népesedési tényezők figyelembevételével a népesedéspolitikai tervezés a társadalmi-gazdasági tervezés egyik meghatározó eleme, másrészt egyik fő eszköze lesz. (Monigl 353. old.)

Magyarországon a komplexitás elemei fokozatosan alakultak ki - 1956 után. Az első időszakot (50-60-as évek) különböző, elsősorban szociálpolitikai intézkedések: pl. - növelték a szülési szabadságot, - bővítették az anyasággal kapcsolatos munkajogi kedvezményeket, - többször emelték a bérből és fizetésből élők, valamint a termelészövetkezeti paraszti családok családi pótlékát, - fejlesztették a bölcsődei, óvodai, iskolai-napközi otthoni hálózatot. Mindennek ellenére az 1962-es mélypont szükségessé tette a népesedési helyzet komplex kezelését.

Az 1966 óta hozott intézkedések szerteágazók:

Jelentős: a többgyermekeseknek, illetve a gyermeket vállaló fiataloknak a lakások elosztásánál nyújtott anyagi támogatás;

- az 1967-ben (a világon elsőként) bevezetett gyermekgondozási segély.
- az anyagi-szociális jellegű intézkedések mellé közegészségügyi intézkedések is társultak;
- az egészségügyi felvilágosítás érdekében megalakultak az első nővédelmi tanácsadók
- megkezdődött a korszerű fogamzásgátló szerek gyártása.

Ugyanakkor megindult a felkészülés a családi élettel összefüggő ismeretek oktatására, és a családi életre nevelés irányelveinek kidolgozására. A harvtanas évek végére megfogalmazódott egy komplex népesedéspolitika kialakításának szükségessége.

A hetvenes évek intézkedései és az 1973-as népesedéspolitikai határozat lényegében ennek a szemléletnek a kifejeződése, amely átfogja a népesedési folyamatok gazdasági, társadalmi, szociális és egészségügyi összetevőit és kiterjed az erkölcsi-tudati szférára is.

A határozat (a konkrét célfeladatok megfogalmazásának kiindulópontjaként)

- a népesedési helyzet alakulását nagy fontosságú nemzeti ügynek minősítette,
- valamint rövidebb és hosszabb távu intézkedési terv kialakítását tartotta szükségesnek.

Az átfogó népesedéspolitikai gondolkodás bizonyítéka, hogy a népesedéspolitikai határozattal egyidőben (1974-ben) új családügyi törvény jelent meg, amely a család stabilitásának növelését célozta.

Annak a ténynek, hogy az 1973-as népesedéspolitikai elképzelések mégsem változtatták meg gyökeresen a kialakult népesedési helyzetet, számos oka van. Így alapvetően az, hogy a határozat nem vette figyelembe azokat a társadalmi-történelmi feltételeket, amelyek a népesedési folyamatokat befolyásolják.

"... a gazdasági fejlettség szintjének, a meglévő hiánygazdálkodás következményeinek hatását, amelyek önmagukban is a kisebb családmódel irányába hatnak. Nem tudták feloldani (a gyermekgondozási segéllyel sem, amelynek társadalmi következményei távolról sem egyértelműek) a nők minden vonatkozásban biztosítani kívánt társadalmi egyenjogúsága és a születek számának fokozását elősegíteni hivatott jogi szabályozás között - a jelenlegi gazdasági-társadalmi feltételek mellett -- meglévő ellentmondást. A határozat nyomán felémelt összegű és kiterjesztett juttatások keveset segítettek a gyermeknevelés anyagi és "szervezési" gondjain. Ezek az intézkedések sokkal inkább "támogató", mintsem szüleet motiváló jellegűek. A határozat és az azt követő jogszabályok lakáselosztással kapcsolatos intézkedései ellenére - több ok következtében - (a kevés és kicsi lakások) kevésbé hatottak a termékenység fokozásában. (Különösen nem a háromgyerekes családmódel megvalósításában)"

(Kulcsár 17-18. old.)

Jelenleg a népesedési gondok szindrómája éppúgy fennáll, mint az előző évtizedekben, s a tünetek is - néhány kivételtől eltekintve - lényegében megegyeznek. Ebben a helyzetben a komplex népesedéspolitikai szemlélet fontos követelmény. Azonban önmagában ez a szemlélet a népesedési helyzet alakulásának tendenciáiból csak a jéghegy tengerből kiálló részét veszi észre. Napjainkban a komplexitás értelmezésének új fejlődési szakasza van kialakulóban, amelyben egyre inkább teret hódít az a felismerés, hogy a népesedéspolitika csak az egész társadalom- és gazdaságpolitika szerves részeként lehet hatékony. (Ezt tükrözik az 1984-es népesedéspolitikai határozatok is.)

Az elkövetkező években a magyar népesedéspolitika nehéz feladatok előtt áll. A nemzetközi gazdasági-társadalmi kihívásokra kell a magyar gazdaság és társadalom választát megadni. Ez csak olyan komplex gazdaság- és társadalomfejlesztési stratégia keretében alakítható ki, amely egyértelmű népesedéspolitikai célokat vállal és valósít meg.

Olyan aktív népesedéspolitika érvényesítésére kell törekedni, ahol az aktivitást nemcsak szociális, gazdasági, egészségügyi és erkölcsi-tudati mozzanatok magába foglaló eszközrendszer biztosítja, hanem a népesedéspolitika és a társadalompolitika konzisztenciája is, amely a különböző társadalompolitikák markáns és kölcsönösen harmonikus népesedéspolitikai tartalmában jut kifejezésre.

A 80-as évek magyar népesedéspolitikája nemcsak áttételes, organikus mechanizmusok által közvetített hatást jelent. A népesedéspolitika sajátossága az is, hogy a gazdasági-társadalmi környezet változtatásában már nem jelenik meg önálló népesedéspolitikaként, hanem a gazdaságpolitikába és a különböző társadalompolitikába épül be. A népesedéspolitika érzékeli, elemzi a népesedési helyzet fogyatékoságait, megfogalmazza a javítás alapelveit és céljait, ezt követően azonban a célok megvalósításában már nem önálló népesedéspolitikaként jelenik meg, hanem a gazdaságpolitikának és a különböző társadalompolitikáknak alakult ki népesedéspolitikai tartalma. Vagyis a népesedéspolitikai célok csak a gazdaság- és társadalompolitika szerves részeként, elválaszthatatlan mozzanataként, imperatív tartalmaként valósulhatnak meg. Ezen a ponton konzisztencia- problémák jelentkezhetnek, méghozzá több dimenzióban is.

Az első probléma az, hogy a népesedéspolitikai célok beilleszthetők-e a gazdaság- és társadalompolitika általános irányvonalába. Ha például a népesedéspolitikai célok irreálisak vagy nem valósíthatók meg az adott gazdasági-társadalmi környezetben, akkor a népesedéspolitikai célok deformálhatják az általános politikai irányvonalat, és gazdasági-társadalmi konfliktusokat is okozhatnak. Más esetben a reális népesedéspolitikai célok nem valósíthatók meg a gazdaság- és társadalompolitika következtében.

A konzisztencia-problémák második dimenziójában a gazdaság- és társadalom- politika viszonya okozhat gondot. Konzisztencia-probléma jelentkezhet akkor is, ha a gazdaságpolitikai célok megvalósítása nem eredményezi a társadalomkörnyezeti feltételek javulását, az életmód értékgyarapodását. A konzisztencia-problémák háttérében természetesen hibás politikai felismerések, politikai hiányosságok is meghúzódhatnak, azonban a gazdaság és társadalom érintkezésének bonyolult, kölcsönhatásos kapcsolata is fontos szerepet tölt be.

A konzisztencia-problémák harmadik dimenziója a társadalompolitika belső konzisztenciája. A népesedéspolitikai célok hatékony érvényesülését korlátozhatja például a művelődéspolitikai és a foglalkoztatáspolitikai közötti feszültség éppúgy, mint a lakáspolitikai és a családpolitika közötti ellentmondás.

A népesedéspolitikai célok megvalósulásához tehát több dimenzióban jelentkező konzisztencia-problémák leküzdésén keresztül vezet az út. Ebben a folyamatban a népesedéspolitikai feladata a célok reális megfogalmazása, az alapelvek rögzítése, és megfelelő "szövetségi kapcsolat" kialakítása a gazdaságpolitikával és a társadalompolitikákkal annak érdekében, hogy a népesedéspolitikai célok beépüljenek a politikákba. A népesedéspolitikai célok megvalósítására törekvő akarat. A célok megvalósításához azonban nemcsak a akarat szükséges, hanem képesség is. A népesedéspolitikai célok megvalósításához a gazdaság- és társadalompolitika biztosítja a képességet, reális célok meghatározásával és a népesedéspolitikai célok adaptációjával.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Für Lajos: Magyarország embervesztesége. In: Magyarország 1944-ben - tudományos tanácskozás Budapest, 1984. június 14. Kossuth Könyvkiadó, 1984. 33-40.o.
- Katona Tamás: Harminc év a demográfiában. Valóság, 1975. 5. 38-45.old.
- Klinger András - Monigl István: Népesedés és népesedéspolitikai Magyarország az 1970-es és az 1980-as évtizedben. Demográfia, 1981.
- Kulcsár Kálmán: A népesedés befolyásolásának lehetőségei. In.: A népesedés és a népesedéspolitikai Kossuth, 1983.
- Monigl István: A társadalmi-gazdasági tervezés és a népesedés. Demográfia, 1980.
- Rétvári László: Győr-Sopron megye gazdaságföldrajza. Doktori disszertáció, ELTE 1963.
- Szabó A.Ferenc: Népesedés és jövőkutatás. Valóság, 1985. 2.